

(RE)READING „CRATYLOS”. ABOUT LANGUAGE UNCERTAINTY**Simona-Andreea Șova****PhD. student, „Ion Creangă” University of Chișinău**

Abstract: Reading it again, “Cratylos” is still an obscure text, but this is exactly why it reveals itself so rich in possibilities of interpretations. Subtitled “about the correct matching of the names”, it is actually a sample of aporia. Seen as a mockery of Sophism, as a theory of the historical origin of language, as debating the conditions which clarify, among other things, the current character of the language, as a step towards the ontological status of words or as a draft of a philological explanation from which you can understand either the first notions of the modern linguistics, or the use of language by poets, the stakes of the Plato-type of dialogues, regarding names, seem to be altogether different, although their truth is never revealed until the end. One the idea that the name is either a purely conventional instrument, or a reproduction of the being, is inserted, the Socrates maieutics works with the elements specific to the acknowledged register (staging, sophisticated argumentation, metathesis, appendix, constraints, synopes, challenging relativity with the doctrine, procedure as object of the discourse etc). Strangely enough, Socrates cratylises himself, using his power of argumentation to defend the thesis of Cratylos. At the end of the debate, positions will turn: the “truth” of the words derives from the flow and the uncertainty of the language, from its unstable nature which is strongly connected to the immobility of the being. Following this path, we become, as Plato suggests, non-committal and equally avoid riotous communication. In conclusion, the difficulty of the dialogue consists in the fact that the free and moral exercise of verbal creation is applied in the examining and the defining of the actual conditions which allow the use of the language.

Keywords: sophism, being, language, deictic, apo-deictic, truth

1. Veritabilă aporie, capcană lingvistică și , în egală măsură, filozofică, dialogul platonician „Cratylos” [sau „Despre dreapta potrivire a numelor”]¹ suscită și astăzi lecturi contradictorii. E o teză și, cel mai așezat, o răspundere. Partea jocului, în acest dialog despre limbaj, e exorbitantă, astfel încât eziți să-i atribui lui Platon un delir la fel de excesiv. Ești tentat să i-l retragi printr-un refuz prealabil întemeiat pe spaima pe care o inspiră nesocotința, mai răul, trivialitatea. S-a crezut, astfel, că filozoful se servea de arma eficace a parodiei pentru a deconspira un adversar ascuns printre sofști.

Filologia și istoria gândirii s-au străduit mai ales să-l identifice, printre atâția necunoscuți, pe individul cu identitate sigură pe care îl ridiculizează și îl immortalizează dialogul. Cercetarea satisfăcea nevoi nediferențiate, dar, concomitent cu asta, obscuriza sensul. Nu-l recunoșteai pe Cratylos din „Metafizica” lui Aristotel. Heraclitizantul susține, aici, justetea naturală și stabilă a cuvintelor. I se substituie Antisthene (Schleiermacher) sau o figură compozită de sofist pe care Platon o adaptează situației. Fantezia oferea, de altfel, un pretext interpretării facile. Contradicțiile puteau fi puse pe seama intenției îngust polemice și ostilității studiate.

¹ „Cratylos”, în Platon, *Opere III*, ed. îngrijită de Petru Creția, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

În fond, prodigioasa interpretare a dialogului vizează cele mai diverse ținte. Astfel, personajele, oricare ar fi identitatea sau funcția lor, le servea drept interpreți imperfecti. Cei mai mulți cercetători au văzut în „Cratylus” o teorie despre originea istorică a limbajului. În discuția „tradițională” despre natură și despre convenție, Platon ar studia condițiile care elucidează caracterul actual al limbii. Fixată de un nomotet invariabil și drept, aceasta nu e sursa schimbărilor ce implică, normal, teticul și arbitrarul. Unii au căutat, nu fără dificultăți, să afle care era statutul ontologic pe care Platon îl atribuia cuvintelor. În sfârșit, spre a înțelege etimologiile, alții au văzut în „Cratylus” schița unei explicații filologice, ca un efort pueril și emoționant, rudimentele lingvisticii moderne sau, mai puțin stupid, exemplele penetrării limbajului de către poeți. Cât ai spune că Platon n-a fost interesat să clarifice funcționarea limbii și mecanismele comunicării.

Aceste diferențe au drept analog volta lui Socrate însuși, de la sfârșitul dialogului, când abandonează poziția lui Cratylus, magnific apărută, pentru o teorie contrară, astfel încât interșanjabilitatea interpretărilor are intriga și peripețiile dialogului în favoarea originii îndepărtate a limbajului. Socrate intervine, la începutul dialogului, într-o discuție: în timp ce Hermogenes susține că justetea numelor se întemeiază pe convenția și pe acordul oamenilor între ei, Cratylus apără teza justetei naturale a cuvintelor, grecești sau barbare. Cum, în această punere în scenă, se pare că relativismul se confruntă cu dogma, Socrate, spre surprinderea noastră, se cratylizează. Își folosește forța de argumentare pentru a apăra o teză pe care Cratylus se mulțumise s-o pronunțe fără a o explica și a o consolida. La sfârșitul discuțiilor, pozițiile se vor răsturna: „adevărul” cuvintelor decurge din fluxul și din incertitudinea revelată de Heraclitul sofistilor „înainte” de Protagoras; natura instabilă a limbajului și a faptelor obișnuite e legată de imobilitatea Ființei, revelată lui Parmenide, înainte de a fi acceptată de Platon.

Prin ce dispreț aparte se pune Socrate la dispoziția adversarului său celui mai redutabil? În fapt, teza justetei naturale a numelor admite două interpretări distincte. Ori numele e considerat just fiindcă e comprehensibil și eficace, desemnând persoană sau lucru; în acest caz, el e un instrument pur convențional. Ori numele e considerat just fiindcă el prezintă mai mult ca lucrul desemnat, adevărul sau natura lui. În acest caz, dimpotrivă, scapă arbitrarului și reproduce *ființa*. Or același nume, în măsura în care e *subiect* sau *predicat* al unei judecăți, răspunde la două criterii de „justețe”. Numele proprii oferă exemplul cel mai evident. Hermogenes e un nume just, pentru că personajul răspunde acestei desemnări, dar numele e fals dacă-i analizezi semnificația: „fiul lui Hermes”. Nu se potrivește cu sărăcia personajului, e în contradicție cu mizeria năpăstuitului care este. Dubla rațiune a numelui îl poate face pe Cratylus să susțină că Hermogenes nu se numește Hermogenes, Hermogenes înțelegând totuși că toată contestarea i se aplică lui. Funcției *deictice* a numelui Hemogenes se opune valoarea *apo-deictică* pe care o extragem din analiza lui etimologică: „Her-mo-gennes”.

Nu sesizăm nici scopul, nici forța dialogului, dacă pierdem din vedere că dezbateră țintește exclusiv valoarea predicativă; este vorba despre studierea cuvintelor în calitatea lor de a ocupa locul propriu să reveleze *sensul* într-o judecată (*logos*) ce n-a fost niciodată formulată. „De fapt, numele lui *Zeus* este nici mai mult, nici mai puțin decât o definiție.” (396 a) Fiecare dintre cuvintele studiate se împarte într-un element deictic, ce deține rolul de subiect, și un element apo-deictic sau etimologic, ce constituie predicatul. Iată identitatea pe care o exprimă obișnuit într-o propoziție explicită verbul „a fi”: *Hermogenes este* sau *nu este fiul lui Hermes*; într-o judecată implicită a analizei onomastice, această identitate e sugerată de afinitatea fonică a cuvântului (*onoma*) și de ceea ce cuvântul spune *într-adevăr*, exprimând adevărul (*rhema*), prin *etuman*. Astfel, din modelul ce generează flexiunea se obține viața numelui lui Zeus. Prin

inversarea formelor ce produce iterația sunetelor, numele Herei înseamnă „aer”. Identitatea fonică însăși conferă numele lui Pan, iar cezura inspirată face să găsim în adevărul evaziv rătăcirea divină (*ale-theia*).

Explicând cuvintele într-o astfel de manieră cu ajutorul altor cuvinte duce la epuizarea resurselor limbii. Rămân, în cele din urmă, câțiva termeni fundamentali și opaci care rezistă analizei și care, numai în caz că facem apel la o origine străină, barbară sau divină, ar cere, spre a fi și etimologizate, alte acte de curaj.

Așa cum cuvintele fuseseră considerate adevărate ca parte a unei propoziții adevărate, tot așa elementele lor constitutive, formele, trebuie să fie considerate drept juste. Printr-un efort de reducere și de regrupare a tuturor variațiilor sonore, se constituie, într-o primă etapă, un sistem de culori fonice, materialul fabricării cuvintelor (422 a). În acest stadiu al analizei onomastice, aplicarea principiului repune întreaga teorie în discuție. Atâta timp cât este vorba despre justetea numelor, elementele fonice nu ofereau rezistență, fiindcă nu erau purtătoare de sens. Onomaturgul imprima în materia maleabilă a verbului forma afonă a cuvântului în sine (*auto to onoma*), semnificație imaterială, ideală. Tot așa cum demiurgul cosmogoniei reproduce ideile în elementele fizice, onomaturgul modelează materia sunetelor pentru a le face apte să culeagă amprenta sensului. În prezent, în analiza „numelor prime”, materialul apare chiar ca semnificând și fiind suficient spre a conferi cuvintelor justete. Neputând raporta o literă la o altă literă, cum explici un cuvânt prin alt cuvânt, trebuie să deducem justetea literei din similitudinea cu realitatea, fie că este, fie că *imită*. Valoarea apodeictică a elementelor constitutive și prime ale limbajului rămâne legată de decizia ce permite dedublarea lucrurilor în devenirea lor. Astfel, litera *rho* exprimă prin imitație nu zgomotul a ceva curgător, pe care muzica îl poate reproduce, ci fluiditatea, iar litera *o*, plenitudinea rotunjimii. Precum pictorul își compune tablourile pornind de la culorile elementare ce procură asemănare, fiindcă există în materia din care obiectul reprodus e făcut, cuvintele au fost construite din imaginea sensibilului.

În logica sa, creșterea, care trece de la propoziție la cuvânt și de la cuvânt la fonem, acoperă două teorii diametral opuse. Dacă numele sunt juste în virtutea asemănării ce există între foneme și lucrurile din jurul nostru, discursul ne menține fixați în devenirea pe care o trăim în percepție. Dacă, în compensație, cuvântul e just pentru că e depozitarul unui sens ce, în universul cuvântului, răspunde la imuabilitatea ideilor, el nu încetează să ne trimită la o semnificație unică: modul de a fi al ideilor.

Reluând ca mod unic fluxul universal al sofistilor, sistematizarea subtilă cu care e însărcinat Socrate arată că justetea cuvântului nu ne conduce la adevărul Ființei. În măsura în care vrem să-l prezervăm, nu poți să nu recunoști, total și necesar, natura arbitrară a semnului. Invers, Cratylos, în postura de apărător orgolios al adevărului inalterabil al cuvintelor, raliindu-se grăbit sistemului pentru a se preleva de coerența pe care o construiește, e constrâns, la sfârșitul dialogului, să renunțe la masca tăcerii încâpățanate. Face dovada incapacității, în care se găsește, de a distinge adevărul de fals. Demonstrația împrumutată, însă riguroasă, se inspiră din arsenalul procedeele dialectice. Aceasta urzește, în spațiul rezervat de tăcerea lui Cratylos, o operă de artă atât de elaborată că în fiecare clipă cititorul, derutat, riscă să confunde seriozitatea incontestabilă a proiectului cu finalitatea îndoielnică ce-i este atribuită. Reușita în exegeza lingvistică, toate eroismele, acrobația din ce în ce mai vertiginoasă a argumentării nu servesc decât să facă și mai eclatantă o cădere multă vreme întârziată.

Cercetarea se deschide într-un sfârșit, abrupt și deprimant, de a abandona onomastica și de a reveni la contemplarea formelor imuabile. Dar renunțarea la speranța de a identifica în nume și altceva (dincolo de ceea ce sunt) nu înseamnă anularea unui rezultat dobândit printr-un efort

gigantic. Seriile de nume pe care Socrate le reține pentru a le pune la proba delirului analitic se organizează într-un ansamblu coerent ce reproduce ordinea teologică, ordinea fizică și ordinea socială a tradiției culturale. Imagine mitică și vorbitoare a universului, limbajul, mereu creat și refăcut, mereu transmis, n-are decât referințe interne și nu trimite niciodată decât la el însuși. Departe de a îngrămădi vocabule pentru a escalada cerul cunoașterii „adevărate”, jongleria, operând cu etimologia, epuizează limbajul, exploatează achizițiile, toată știința acumulată de generații. Bogăția informației se disimulează în aparența unui electism hazliu, dar se bazează pe o documentare doxografică foarte riguros stabilită.

Dacă e relativ simplu să reduci la o unitate de gen numele proprii ce desemnează o funcție socială, cum ar fi a regelui și a medicului, e cu mult mai dificil să degaji o astfel de unitate când diferențele individuale prevalează asupra caracterelor ereditare și permanente. Mitul genealogic permite descoperirea legii comune ce determină diversificarea speciilor și a indivizilor. Orbirea, rătăcirea și crima produc filiația tragică ce proiectează paradigma istoriei divine și umane. De la exilul lui Oreste la destinul sfâșiat al lui Agamemnon, la oroarea crimei Atridului, la dorința oarbă a lui Pelops, la mizeria pasivă a lui Tantal, te întorci la vârstele omului până la cele trei generații divine ale teogoniei hesiodice: Zeus-Cronos-Uranus, până la primul creator. Mișcarea numelor proprii articulează, plecând de la prezent, întregul timp ce s-a scurs de la originea absolută, figurată precum o ascensiune.

O a doua serie de nume generice, zei-demoni-eroi-oameni-suflet-corp, distribuie în spațiu puterile universului, subordonând demonii și eroii zeilor, sufletul și corpul, omului. În conceptul de *zeu*, triada Zeus-Cronos-Uranus, utilizată pentru prima serie temporală, servește drept cadru analizei divinului și subdiviziunilor sale. Catalogul divinităților tradiționale, de la Hestia la Pan, organizează, în același timp și prin suprapunere, teologia convențională în valori deictice, iar reforma credințelor, prin etimologie apodeictică. Revelația pe care o aduce știința nouă a denumirii e pusă în slujba profitului pentru a face transparentă, prin nume, natura cosmică a panteonului, așa cum a fost interpretată de filozofii presocratici. Soare și Lună – Foc, Aer, Eter; Pământ – Anotimpuri și An. Lumea astrilor, lumea elementelor și lumea vieții ies una din alta.

De cealaltă parte, *omul* și conceptul său se află în filiația nefericită a Tantalizilor, spre a fi cunoscută în detaliu soarta monstruoasă a genului uman. E ultimul și cel mai bogat dintre inventare. Aici figurează toate valorile sociale, facultățile și aptitudinile, sentimentele și senzațiile, cunoașterea, tot ceea ce omul a dovedit dintotdeauna în sufletul și în trupul său. Limbajul, unde s-a depozitat suma experiențelor umane, conține, am fi în eroare dacă ne-am îndoi de asta, elemente de adevăr, dar numai la nivelul reproducerii, tot atâtea judecăți stereotipe pe care etimologia le dezgroapă. Însă de îndată ce le examinăm la lumina unei alte exigențe, a unei ultime semnificații, numele supuse atenției își lasă unul altuia greutatea probei decisive.

Există sisteme închise unde sensul circulă nestingherit până ne convinge de adecvarea sa perfectă. E cazul activității poetice. Platon împrumută din marile opere ale tradiției literare „jocuri de cuvinte” savante, împănate de știință, adăugând altele născocite de el și oferind, în acest mod, o expresie parțială a gândirii lui. Astfel, Hades, care pentru toți poeții și fizicienii reprezintă invizibilul (*a-eides*) se transformă în *savant*; *el știe* – deoarece cunoașterea, în sistemul platonician, se împlinește în moarte, după separarea corpurilor. Dar, în cuvinte, adevărul rămâne inexplicabil legat de fals. Știința autentică a zeului morților face din el un sofist redutabil care *leagă* și înlănțuie iubirile prin puterea persuasivă a discursurilor sale. Cum limbajul nu poate fi privat de ambiguitatea ce-i dă libertate și forță euristică, ar fi mai bine să renunțăm a-i mai cere ce nu ne poate oferi. Sub acest aspect, „Cratylos”, furnizează demonstrația că, luate în sine, cuvintele sunt inapte să ducă la Ființă. Dar departe de a le considera, în

deficiența lor, în întregime specioase, scriitorul, filozoful, scriind, le utilizează cu îndrăzneală și le definește puterea, servindu-se de ele pentru a face posibilă apariția unei științe la care accede pe alte căi. Eliberat în egală măsură de superstiția lingvistică a sofistului și a fetișismului cuvintelor ce se învață, Platon exploatează până la abuz virtutea magică a verbului, lăsând să se înțeleagă mai tot timpul că nu vorbește despre acesta decât pentru a spune altceva: un „altceva” pe care nu ni-l spune.

Dificultatea incomensurabilă a operei ține de faptul că exercițiul liber și virtuos al creației verbale se aplică în examinarea și definirea condițiilor înseși care permit folosirea limbajului. Inspirația împrumutată și extatică (delirul socratic, parodiind, în spontaneitatea lui, dezlănțuirea studiată și controlată a sofștilor, traduce un paradox frecvent) nu evită excesul inventiv. Chiar prin asta, împinge demonstrația spre eșec și reușește, peste așteptări, să ne determine să vedem altceva în limbă: bogățiile, mereu în creștere și multiplicându-se prin asocierea, idiomatică la nesfârșit, a sonorităților. „Nebunia” dialogului nu denunță nici abuzul, nici absurditatea practicii. Nimeni n-ar fi putut vreodată, fără să facă din procedeu obiectul însuși al discursului, să-și permită atâtea metateze, adaosuri, constrângeri, sincope. Licența desemnează, dimpotrivă, și justifică vertijul ca stare naturală și creatoare a cuvântului. „Cratylos” sugerează că, urmând o astfel de cale, ne sustragem definitiv confortului unei poziții neutre și mediane, insignifianței ce s-ar menține la egală distanță de geometria unei științe ascetice și de comunicarea exaltată.